

A Hazafias Népfront Országos Elnöksége Honismereti Albizottságának jelentése

Általános áttekintés

Irásos jelentésünkben a Honismereti mozgalom egészének számbavételére nem törekedhetünk. Néhány jellemző új vonásáról, a továbbfejlődés szempontjából fontosnak ítélt néhány területéről azonban vitaindítóul szólni kívánunk.

Az idén húszéves szervezett Honismereti mozgalom előzményeit, elindulásának körülményeit, fejlődését, kialakult munkaterületeit, az elért eredményeket a 10. és 15. évtorduló alkalmából megrendezett konferenciák részletesen felvázolták. A *párt közművelődési határozata, a Hazafias Népfront kongresszusai, a közművelődési törvény* pedig konkrétan értékelték, kijelölték helyét politikai-társadalmi életünkben, a *népfrontmozgalomban, a közoktatásban-közművelődésben, a honvédelmi nevelésben, a tömegszervezetek, mozgalmak és a különböző tudományos intézmények keretében*. Időközben az Országos Közművelődési Tanács Elnökségének ülése, a KISZ KB III. Országos Diák Honismereti Konferenciája, az országos hely-, társadalom-, valamint üzemtörténeti konferenciák, a Kulturális Minisztérium Kollégiumának ülése, a néprajzi-nyelvjárási gyűjtőtálalkozók, a műemleki albizottságok értekezletei, az egri hazafiság tanácskozások, az évente más-más megyében megrendezett honismereti akadémiák, nemzetiségi honismereti tanácskozások, — hogy csak a jelentősebb eseményeket említsük — általánosságban vagy egy-egy rész vagy ágazati területen tisztáztak, vezettek fel elvi és gyakorlati kérdéseket, adtak új gondolatokat, feladatokat, módszereket a Honismereti mozgalom számára, készítettek újabb akciókra.

Mindezek az események a továbbfejlődést is tükrözik. Bizonyítják, hogy a Hazafias Népfront összefogásával a Honismereti mozgalom tisztázott eszmei alapokon szolgálja a közművelődést, társadalmi viszonyaink, a haza és a szűkebb pátria jobb megismerését, az érzelmi-értelmi kötődést.

A Hazafias Népfront VI. kongresszusa állásfoglalásának eleget téve erőteljesen munkálkodik a szocialista hazafiság, a szocialista történettudaj fejlesztésén, a népek közötti barátság ápolásán, tárja fel a magyar munkásosztály és a dolgozó nép evszázados küzdelmeit a nemzeti felemelkedésért, mutatja be a haladó múlt és a szocialista jelen összefüggéseit.

Változatlanul erősíti az állampolgárok alkötelezettségét a szocialista hazához, az építőmunkához, a társadalmi haladás ügyéhez. Bővült a mozgalom alkotó jellegű, tudománysegítő és ismeretgyarapító tevékenysége. Közreműködését egyre több közgyűjtemény, tudományág és kutatóhely igényli, becsüli. A honismereti tevékenységi formák, lehetőségek olyan változatosakká gazdagodtak, hogy minden korcsoport és réteg megtalálja benne a maga cselekvési lehetőségét.

A mozgalmat kezdeményező és összefogó Hazafias Népfront irányító szerepe különösen az Országos Elnökség Honismereti Bizottságának megalakulása óta erősödött meg. A Hazafias Népfront megyei, városi, községi bizottságai a tanácsokkal együttműködve gondoskodnak a mozgalom céljainak megvalósításáról. Eszmei irányításában meghatározó szerepet töltenek be a különböző szintű pártszervezetek.

Az üzem- és a szakmatörténeti ágazat rohamos fejlődése óta nagyobb élénkséggel vesznek részt a mozgalomban a szakszervezetek és a szövetkezetek. A KISZ-nek a közértségi körök működtetésében, országos honismereti rendezvények, akciók szervezésében, a szakmunkásképző intézetekben folyó honismereti munkában nőtt a szerepe, és honismereti jellegű tevékenysége a KISZ alapszervezetek és a tagság egészére kiterjedően van. Az utóbbi években bővült a felsőoktatási intézmények tuda-

mányos diákköröknek honismereti kutató tevékenysége, szaporodott a honismereti szakközlégiumok száma. A honismereti szakköröknek mintegy 30%-a általános iskolákban működik. Az e területen mutatkozó színvonalemelkedés az oktatási intézmények és az úttörőszervezetek együttes érdeme.

Erősödő tevékenység tapasztalható a Magyar Néphadsereg, az egyéb fegyveres testületek, a Magyar Honvédelmi Szövetség, és a Magyar Partizán Szövetség területén.

A közgyűjtemények, a tudományos és oktatási intézmények fokozatos bevonásával szélesedett és minőségében is továbbfejlődött a tartalmi munka. A kezdeti évek régmúlttörténeti, néprajzi, nyelvjárási tevékenysége mellett az utóbbi években nagyobb teret kapott a közelmúlt és a jelen, a munkásosztály életmodjának, a kialakuló új szokásoknak a tanulmányozása, a szövetkezetek, az üzemek, szakmák történelének kutatása.

A honismeret tartós helyi csoportokat hoz létre, és összetartozási tudatuk erősítésével is hatékonyan járul hozzá a nemzeti egység, a lakóhelyi közösségi élet fejlesztéséhez. A honismereti tevékenység fontos összekötő kapocs a lakóközlet és a munkahely, az iskola és közművelődési intézmények között. Nemzedékeket köt össze, és közelebb hozza egymáshoz a különböző foglalkozású rétegeket. A mozgalom nemzetiségi politikánk megvalósulásának is fontos színtere.

A Honismereti mozgalom integrálni képes a különböző közművelődési formákat. Része a tudományos ismeretterjesztés, az aktív önképzés, az önálló és a csoportos gyűjtő-búvárló munka, a nyelvmuvelés. Nagy szerepe van a nemzeti, társadalmi és politikai ünnepeink, évfordulóink tartalmas megszervezésében. Segíti az iskolai oktatást, a művészeti mozgalmakat, helyet kap az üzemek, a szocialista brigádok életében. Szervesen kapcsolódik a természettudományi, néprajzi ismeretterjesztéshez, az országjáráshoz, erősödik a természeti, a környezeti értékek, a nemzeti emlékhelyek, műemlékek védelmével kapcsolatos tevékenysége is.

A fenti vázlatos áttekintés alapján a Honismereti Albizottság úgy véli, hogy a mozgalom fejlődése — ha vannak is fogyatékoságok, egyik-másik munkaterületen időleges visszacsúszások is — töretlen, s megféle a Hazafias Népfrent VI. kongresszusa állásfoglalásában, az MSZMP XII. kongresszusa határozatában, valamint a II. Országos Honismereti konferencián elé tűzött célkitűzéseknek, mozgalmi tevékenységi követelményeknek.

Javasolja a Honismereti Albizottság, hogy — bár a konferencia a Honismereti mozgalom egészét tárgyalja — ez alkalommal kiemelten foglalkozzék azokkal az ágazatokkal, újabb tevékenységi lehetőségekkel, amelyek a mozgalom továbbfejlesztésének emelői lehetnek. Frásos beszámolóink további részében — nem a teljesség igényével — ezekre térünk ki.

A Honismereti mozgalom helytörténeti, tudománysegítő tevékenységéről

A HNF Honismereti Bizottsága, majd Albizottsága mindig feladatának tekintette, hogy a mozgalom önkéntességét, az egyének és a kisközösségek kezdeményező-készségét megőrizze, a honismereti tevékenység egyre inkább közhasznúvá is váljék, a kedvetelésből végzett munka összhangba kerüljön az állami feladatokkal, segítse a tudományágakat, az oktatást-nevelést, a közművelődést. Ezt több területen sikerült megvalósítani: néprajzi, nyelvjárási, munkásmozgalmi gyűjtés, krónikaírás, műemlékvédelem, földrajzinév-gyűjtés stb.

A siker egyik záloga mindig az volt, hogy akadtak olyan közgyűjtemények, amelyek meghatározták egy-egy honismereti akció célját, feladatát, kidolgozták a módszereket, rendelkezésre bocsátottak adatlapokat vagy egyéb eszközöket és vállalták a szakmai irányítást, feldolgozást.

Az elmúlt években rendezett tanácskozások, az országos helytörténeti pályázatok, valamint a meghivatásos kiadók helytörténeti munkáinak kiadás előtti ellenőrzésével kapcsolatos tapasztalatok feltárták, hogy a honismereti munkákból sok esetben hiányzik a tényszerű, adatszerű helytörténeti megalapozás, amely nélkül az egyes gyűjtési, kutatási eredmények sem önmagukban nem használhatók, sem összehasonlításra nem alkalmasak. Azt is megállapíthattuk, hogy bizonyos, csak helyben összegyűjthető alapadatok, dokumentumok nagy segítséget adnak a tudományos intézményeknek a regionális vagy országos történeti fejlődés hiteles megrajzolásához. Az állandóság és a változás, a fejlődés folyamatai összetettek. Megismerhetőkké komplex kutatással, meg-

határozott mikrofelmérésekkel, eddig mellőzött helytörténeti forrástípusok (anyakönyvek, ipartestületi, gazdaköri jegyzőkönyvek, magánygyűjtemények, hagyatéki iratok, iskolai, egyházi feljegyzések, visszaemlékezések stb.) gondosabb összegyűjtésével, felhasználásával válnak.

Ezek a körülmények megkövetelik, hogy a minden településen meghonosítható helytörténeti kutatómunkát irányítottabbá tegyük: ne ösztönös munka folyék a szakörökben, hanem olyan alapadatok, alaplokumentációk összeszedése, rendszerezése, amelyeket a tudományos élet, az oktatás és közművelődés igényel.

Ehhez először az egyes tudományágaknak, kutató szervezeteknek — más intézményekkel együttműködve — szükséges tisztázniuk, hogy távlatilag milyen helytörténeti feladatok megoldásán kívánnak munkálkodni. A második lépés, hogy a kutatási módszerek kidolgozásának, irányításának, összefogásának legyen akár országos, akár regionális szakintézményi bázisa, amelyik gondoskodik az amatőrök számára módszertani útmutatókról, felmérő lapokról stb. A harmadik lépés honismereti közösségek, helytörténészek, érdeklődők mozgósítása a feladatok megoldására. Az alaplokumentációk szakszerű gyűjtését mozgalmunk szívesen vállalja, mert ez a helytörténeti ágazatunk fejlődésének egyik kézenfekvő lehetősége.

A Honismereti mozgalom ilyen alkalmasságát újabb intézmények, szervezetek is felismerték. Erre jó példák a Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen kialakított tervezet a Magyar Irodalmi Topográfia elkészítésére, a Magyar Partizán Szövetség Történeti és Propaganda Bizottságával kötött együttműködési megállapodásunk, a Somogy megyei közéleti adattárak elkészítése a megyei levéltár irányításával, Heves megye társadalmi szervezeteinek „Jelenről a jövőnek” fényképezési akciója, a megyei múzeum és levéltár szakmai szervezésében. Mindezeket részletesen ismertettük a Honismeret című módszertani folyóiratunkban.

Tárgyalásokat kezdtünk az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Komplex Bizottságával, az Országos Műemléki Felügyelőséggel és az érintett országos múzeumokkal a tudományos, technikatörténeti események, évfordulók tudatosabb számbavételére, továbbá a mezőgazdasági és technikatörténeti emlékek, eszközök, műemlékek felkutatása, megőrzése és közművelődésbe vonása céljából.

Tervszerűen kellene feltárni a hazai természettudósok, természettudományos intézmények, folyóiratok munkásságát, honismereti összetevőit, különös tekintettel a levéltári forrásokra. Jelenleg nincs olyan kielégítő életrajzi lexikonunk vagy más adattárunk, amely ezt a területet teljességében áttekintene, így sok a kutatni való. Végül soron össze kellene állítani az egyes megyék tudománytörténeti értékű természettudományos emlékeinek adattárát egy nagy bibliográfiával együtt.

A felvázolt tudománysegítő tevékenységünk kialakításában, fejlesztésében legszilárdabb támaszaink a múzeumok, levéltárak és könyvtárak.

A közgyűjtemények szerepe a Honismereti mozgalomban

Az egységes Honismereti mozgalom kialakulásának időpontját 1972-höz kötjük, amikor — a Hazafias Népfront kezdeményezésére, a Művelődésügyi Miniszteriummal való előzetes egyeztetéssel — a Népművelési Tanács mellett működő és a közgyűjtemények honismereti munkáját összefogó Országos Helytörténeti Bizottság beolvadt a Hazafias Népfront Országos Elnöksége Honismereti Bizottságába. Ennek következtében a közgyűjtemények szakképzett dolgozói bekerültek az intézményi szakirányítást gyakran nélkülöző s ebből kifolyólag sok ösztönösséggel tevékenykedő mozgalomba.

Ma — az oktatási és tudományos intézmények mellett — elsősorban a közgyűjtemények dolgozói adják a Honismereti mozgalom szakirányító, vezető gárdáját. Többségükben közülük kerülnek ki a megyei, városi honismereti bizottságok elnökei és részben tagjai is.

Különösen nagy fontosságot tulajdonítunk az összehangolt közgyűjteményi segítségnek. Azokban a megyékben születnek kiemelkedő honismereti eredmények ugyanis, ahol a három közgyűjteményi szervezet együttműködése jó, és a Hazafias Népfronttal együtt támogatják a KISZ, az úttörők, a szakszervezetek, az oktatási intézmények, a művelődési házak, az ipari és mezőgazdasági üzemek, a települések honismereti tevékenységét. A tapasztalatok azt is tanúsítják, hogy közgyűjteményeink szocialista vonásainak erősödése, társadalmi kapcsolatainak terebélyesedése és közművelődési munkájuk fejlesztése részben a Honismereti mozgalomhoz való kapcsolódás jegyében történt. A közgyűjtemények mind erőteljesebben vállalnak részt a szakmai és módszer-

tani irányítás feladataiból. A gyűjtemények fejlesztésével és tudományos feldolgozásával, a megyei és országos pályázatok lebonyolításával, forrásfeltáró kiadványaikkal, honismereti tanulmányok közreadásával, kiállításokkal, honismereti táborok szervezésével, anyagi és szellemi támogatásával kedvező tevékenységi feltételeket teremtenek a mozgalomban résztvevők számára.

A megyei és városi honismereti bizottságok munkájában szinte valamennyi közgyűjteményi intézmény részt vesz. A múzeumbaráti körök, a könyvtárakban és levéltárakban működő szakkörök, klubok a mozgalom legszervezettebb közösségei.

Tizenöt megyében készült helytörténeti olvasókönyv a levéltárak gondozásában és több száz gyűjteményes kiadványt (tanulmánykötet, évkönyv, periódika) és önálló tanulmányt jelentettek meg. Készülőben van valamennyi megye sajtóbibliográfiája.

Számos módszertani útmutatót készítettek az egyéni kutatás és a szakköri munka közvetlen segítésére. Mind több olyan kiállítás nyílik múzeumi-könyvtári-levéltári rendezésben, amely történelmi dokumentumokkal való közvetlen találkozásra ad alkalmat. Dokumentum másolatok, iratreprodukciós gyűjtemények és mikrofilmtárak révén a honismereti kutatók könnyebben juthatnak eredeti forrásokhoz.

Miközben a közgyűjtemények részvétele elemi feltétele a mozgalmi célkitűzések teljesülésének, nélkülözhetetlen az a segítség is, amit a mozgalom nyújt a múzeumoknak, levéltáraknak állománygyarapító munkájukban. A mozgalom útján tesznek szert társadalmi hálózatra. A lappangó értékek felderítése, összegyűjtése, közgyűjteménybe való juttatása sok esetben más módon nem is történhetik meg. Közismert ez a néprajzi tárgyak és a folklórkincs vonatkozásában, de ugyanilyen jelentősek a történelmi tárgyak és dokumentációk tekintetében is. Hiszen csak a megyék által megszűrt és legjobbként az országos történeti pályázatra továbbított, értékes honismereti pályamunkák száma az elmúlt négy évben 850 fölé emelkedett, s ebből csaknem felezer az ifjúsági kategóriában született. Az önkéntes régészeti leletbejelentő csoportok pedig a régmúlt korszakok történeti emlékeiben lennének lényegesen szegényebbek.

Üzemi dolgozók, helytörténeti, néprajzi gyűjtők honismereti munkájának köszönhetően országosan ismert gyűjtemények jöttek létre. Az Ózdi Gyártörténeti Szabadtéri Múzeum, a Szolnoki Vízgazdálkodási Múzeum, a Zalaegerszegi Olajtörténeti Múzeum, az Egri József Emlékmúzeum Badacsonyan, a Kőlcsey Emlékmúzeum Álmosdon és számos más művészeti, irodalmi emlékház, falumúzeum.

A legnagyobb hasznát azonban az jelenti, hogy a közgyűjtemények rendeltetésének, a nemzeti értékek megővésének teremt a Honismereti mozgalom társadalmi elismerést, megbecsülést és igen széles tömegbázist. Ez utóbbi különösen az évfordulós megemlékezések idején duzzad fel óriási mértékben.

A Honismereti mozgalom évfordulós tevékenységéről

Az évfordulók nemcsak az emlékezés, az ünneplés, hanem a számvetés, a tudatformálás, a történelmi ismeretszerzés nélkülözhetetlen alkalmai is. A múlt ismeretére nem a holtaknak, nem a letűnt osztályoknak, hanem a jelentéstartó társadalomnak van égető szüksége. A múlt és a jelen történelmi tapasztalatait ötvöző reális történelemszemléleten alapulhat a felnövekvő új generációk nemzeti tudata, önbecsülése. A közös emlékezés erősíti a nemzeti összetartozást, s távlatot adhat a jövő építéséhez, az emberiség leghaladóbb törekvéseinek felismeréséhez.

Különösen így van ez a szocialista társadalomban, amely magáénak vallja az egyetemes emberi kultúra egészét, s örököse, birtokosa kíván lenni mindazoknak az értékeknek, amelyek az évezredek során halmozódtak fel. Egyetlen más társadalmi rendszer sem támaszkodhat olyan erősen történelmi fogantatású, szemléletű ideológiára, mint a szocializmus. A Honismereti Albizottság tehát arra törekszik, hogy ez a mély alapozottságú történetiség kellően legyen jelen a mai életünkben, évfordulós megemlékezéseinkben, nemzeti múltunk, alkotó elődeink méltó megbecsülésében.

Az évfordulók, megemlékezések a múltban beszűkültek a hazai irodalmi, történelmi évfordulókra és csak halványan voltak jelen a természettudományos, műszaki, gazdasági élet, egy-egy település vagy szakágazat eseményei, nagy alkotói. Még kevésbé kapcsolódtak megemlékezéseink az emberiség egyetemes történetéhez, a kelet-európai térséghez, szomszédainkhoz. Olykor bizonyos évfordulók eltűzött volta váltotta ki a kíváncsisággal ellentétes érzelmeket, máskor a feledékenység, a mellőzés keltett felháborodást.

A Honismereti Albizottság azért is tulajdonít kiemelkedő jelentőséget az évfor-

dulóknak, mert a felszabadulási és az egyéb nagy évfordulók emelői voltak a mozgalom fejlődésének, újabb csoportokat, rétegeket kapcsoltak be a kutatásba, pályázatba, a helyi megemlékezések pedig a lokálpatriotizmust táplálták.

A Honismereti mozgalom támogatta a nagy országos évfordulók megünneplését (Tanácsköztársaság, a KMP megalakulása, a kommunista ifjúsági mozgalom elindulásának 60. évfordulója, Bolyai, Rákóczi, Bercsényi, Móricz stb.) és a Honismeret mellékleteként évente megjelenő Évforduló naptárral — természetesen nem teljességre törekedve — felhívtuk a figyelmet a tudomány, a technika, a gazdaság, a művészet stb. eddig elhanyagolt területeire is, hogy a kisebb közösségek is méltóan emlékezhessenek meg eseményeikről, alkotó elődeikről. Ebben az évben az 1981. évi részletes évforduló naptár mellett távlati, az 1982—85-ös évekre szóló honismereti évforduló naptárt is megjelentetjük.

A Honismereti mozgalom és a népművészetek kapcsolatáról

Minden szocializmust építő nép kötelessége nemzeti, népi örökségének, kultúrájának fenntartása, fejlesztése, továbbvitele. Ebben az anyanyelv, a dallamvilág, a formakincs, a történelmi múlt tapasztalata, a hagyományok-szokások korszerű tovább-éltetése meghatározó jelentőségű.

A népi hagyomány-világ, a népi kultúra értékei iránt hazánkban is megnövekedett tömegérdeklődés tapasztalható. Ezért becses kulturális örökségünket meg kell őszantani a helyenként rátapadt mitoszoktól, hamisításoktól; közkinccsé, mindannyiunk anyanyelvévé kell változtatnunk, hogy a felnövekvő nemzedékek izlését, erkölcsét alakítsa, társadalmunk közösségi jellegét erősítse.

Feladatunk, hogy a politikai-társadalmi elkötelezettség olyan fontos elemeit, mint a munkás és paraszt néphagyományok, a szocialista hazafiság, a nemzeti kultúra lényeges összetevőinek tekintsük, és megkapja méltó helyét az iskolákban, az ifjúsági mozgalmakban, a kisközösségek életében, a klubokban, a közművelődési intézményekben, a tömegszórakoztatásban. Jó példa erre a munkásmozgalom gyakorlata, ahol a munkásmozgalmi dalok és a paraszti dalkincs kezdettől fogva összefonódott. Elvtársi, baráti, családi találkozókon is, politikai tüntetéseken, ünnepeken együtt esendültek fel hazánk és más népek indulói, népdalai — nemzetközivé tágítva a nemzetit.

A HNF Honismereti Albizottsága a hagyományörző, a népművészetet terjesztő csoportok munkájának felkarolását továbbra is fontos honismereti feladatnak tekinti, különösen a fiatalság körében.

Az ifjúsági mozgalmak tevékenységéről

A) A Kommunista Ifjúsági Szövetség

A KISZ fontos feladatának tekinti részvételt a Honismereti mozgalomban, és továbbfejleszti a diák-honismereti munkát. Nagyra becsüli a honismereti munka társadalmi szükségletből fakadó önnevelő funkcióját és mozgalmi jellegét.

A diák-honismereti munka az elmúlt években jó irányban, összességében a Honismereti mozgalom célkitűzéseinek megfelelően fejlődött. A jelenlegi munkaformák, a honismereti szakkörök, a diáknap pályázatok, a honismereti diáktáborok, akciói: jól beváltak, népszerűek mind a tanulók, mind a pedagógusok körében. A legrégebbi hagyományokkal rendelkező középiskolai honismereti diákkörök munkája sokat fejlődött, gazdagodott. Számuk 10 év alatt kétszázról háromszárra növekedett, és ennek egyharmada szakmunkásképző iskolában működik. Hiányosság, hogy a diákkörök munkájának egy részét olykor csak a szakemberek ismerik, s így tevékenységük eredménye nem válhat közkinccsé. Sok esetben a vezető pedagógusok sem eléggé tájékozottak a Honismereti mozgalom időszerű feladatairól.

A diákkörök munkájához kapcsolódik az Országos Diáknapok néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázata is. A diáknapra érkezett pályamunkák száma tíz év alatt megkétszereződött, és színvonaluk emelkedését az elért arany-, ezüst- és bronzfokozatok növekvő száma bizonyítja. A pályázatok elbírálását megoldottnak tekinthetjük, mert a helytörténeti, valamint a néprajzi pályázatok zsűrizését az országos szakműzeumok és tudományos intézmények végzik és kutathatóvá tételét is vállalták. A legjobb pályamunkák megjelentetése nem megoldott, pedig az ösztönöznél a diákköri tevékenységet.

A KISZ által 1967 óta minden évben megrendezett országos honismereti diák-táborokban résztvevők megismerkedhetnek a Honismereti mozgalom célkitűzéseivel, a kutató-gyűjtőmunka módszereivel. A diákok által összegyűjtött tárgyi és szellemi emlékek, a dolgozók életkörülményeit feltáró szociológiai jellegű kutatások a tábor-nak helyet adó megyék múzeumait, levéltárait gazdagítják. Korábban a gyűjtőmunkát elsősorban a néprajzi kutatások jellemezték. Az utóbb megrendezett táborokban jelentős helyet kapott a munkásmozgalmi hagyomány, a munkás életmód kutatás, ebbe épültek be a néprajzi kutatómunka elemei. Foglalkoztak még egyéb kérdésekkel is: a baloldali pártok történetének kutatásával, a nők helyzetével, a munkásosztálynak társadalmunkban betöltött szerepével, az ifjúsági mozgalmak helyi történetének kutatásával stb. Természetesen a táborokban értékes néprajzi emlékeket is gyűjtöttek. A honismereti tevékenység tömegesebbé tétele érdekében a KISZ ösztönzi a helyi és megyei táborok megrendezését is.

A KISZ KB 1976-tól olyan honismereti akciókat is meghirdetett, amelyek a tanulók, a KISZ-tagok szélesebb körét mozgósítják honismereti munkára. Arra ösztönözték az alapszervezeteket, hogy derítsék fel és dolgozzák fel a munkásmozgalmat, az ifjúsági mozgalom emlékeit, válasszanak alapszervezeti névadókat azok közül, akik közvetlen környezetükben váltak a munkásmozgalom, az ifjúsági mozgalom harcosaiává. Fontosnak tartják, hogy az egyes évfordulók kapcsán derítsék fel egy-egy nagyobb esemény helyi vonatkozásait, összegyűjtsék a munkásmozgalom kulturális hagyományait, a munkás és ifjúmunkás kórusok, körök emlékeit, és hogy ezeket fel is használják az iskolai öntevékeny művészeti csoportok. Részt vállalnak az alapszervezetek és KISZ-tagok a települések múltjának, hagyományainak, az iskolák, üzemek és szövetkezetek történetének kutatásában, a népművészeti gyűjtésben is.

A szakmunkástanuló iskolák, a szakközépiskolák számára meghirdetett „Ismerd meg szakmádát!” akció elindítása szíves fogadtatásra talált mind a fiatalok, mind az idősebbek körében. Jól szolgálja a fiatalok szakmai fejlődését és választott szakmájuk megszerettetését. Egyre több szakmatörténeti kiállítás nyílik a fiatalok által gyűjtött anyag felhasználásával. A KISZ akcióprogramja felhívja az alapszervezeteket a Tájékozódás-mozgalmak mozgalomban való részvételre. A Barátaink elnevezésű akció egy-egy baráti ország kultúrájának, diákeletének alaposabb megismerésére ösztönöz.

A honismereti munka azonban korántsem merül ki azokban a munkaformákban, amelyeket a honismeret névvel jeleznek. Jó példa erre az építőtábori mozgalom, amelynek keretében legutóbb 50 000 ifi ismerkedhetett hazánk tájaival és az értéket teremtő emberi munkával, a számukra ismeretlen tájak lakóinak életével, szokásaival, helytörténeti vonatkozásaival. Nagyszerűen kapcsolódik a honismereti célkitűzésekhez az országjáró diákok mozgalma, egy-egy külföldi építőtáborozás vagy cserelátogatás.

B. Az úttörők honismereti tevékenységéről

Az általános iskolákban működő honismereti szakkörök számáról, tevékenységükről pontos adatokkal nem rendelkezünk, de a honismereti jellegű munkával az intézmények többségében találkozunk. Az úttörőcsapatok munkatervében mindenütt kiemelt feladat a szülőföld, a lakóhely megismerése, a jelentős személyiségek, az élő tanúk felkutatása. Ezt szolgálja a Tettekkel a mi világunkért mozgalom, s ezen belül a Szabadság akció feladatai a csapatok, illetve rajok munkatervében.

A történelem, az irodalom és a földrajz tantervek mindegyike tartalmaz honismereti jellegű mozzanatokot, elemeket, helytörténeti-tájékoztató sétákat. Ezek nagy részét tanórán kívül tartják meg. A tananyag adta lehetőségekkel a pedagógusok többsége jól él, és az osztálykirándulásokat is jól hasznosítják.

A szakkörök tanórán kívül szervezett tevékenysége általában ott lehetséges, ahol a helyi művelődési ház, könyvtárak vagy múzeum is segítséget nyújtanak, s az intézmények között jó a kapcsolat. A szakköri foglalkozást a közösségi élet, a kutatómunka jellemzi, és a szakkör tagjait hozzásegítik a múlt eseményeinek megismeréséhez, a bekövetkezett változások nyomkövetéséhez. A tanulók ismerkednek a helyi vállalatok, szövetkezetek kialakulásának történetével, munkájával, névadóik életútjával. A szakkörök a régi mesterségek, a népiélet emlékeanyagát is gyűjtik, kiállításokat rendeznek, helyi és országos pályázatokon vesznek részt, beszámolókat tartanak.

Sok iskolának gazdag helytörténeti, néprajzi, iskola- vagy csapattörténeti gyűjteménye van tárgyi emlékekből, és a történelmi szaktermekben honismereti híradók is

segítik a település múltjának, a szocialista építés eredményeinek megismerését. Örven-
detes, hogy minden úttörőcsapatnak van névadója, jelentős százalékban a magyar
kommunista és ifjúsági mozgalom harcosai közül.

Csak a szakköri tevékenység megítélése alapján azonban nem kaphatunk teljes
képet az úttörők honismereti munkájáról. Hiszen minden jól vezetett őrsi naplót tu-
lajdonképpen krónikának tekinthetünk, amely iskola- vagy csapattörténet forrásául
is felhasználható dokumentumokat is tartalmaz. A naplóvezetés, az iskolai események,
kirándulások fényképek, rajzos megörökítése, az iskolai faliújság készítése mind olyan
helytörténeti ténykedések, amelyek idősebb korban végzett honismereti munkára is
előkészítenek.

A Magyar Úttörők Szövetsége Országos Tanácsának programja több honismereti
tartalmú tevékenységet javasol az úttörőcsapatoknak. Ezek hézagos felsorolása is jelzi
a formai gazdagságot: A művészetek vándorútján, Barátaink, Éneklő ifjúság,
Szép magyar beszéd — Kazinczy-verseny, Tájak-korok-múzeumok mozgalom. Egyedül
a Csillebérci népművész szaktábor ezer olyan fiatal fogad, akik pályázatot küldtek
be. Ők alkotó tagjai azoknak a csapatoknak, amelyek élük a népművészetet: táncolni,
dalolni, bábozni, faragnak stb. A csillebérci példát követve, megyei népművészeti
szaktáborok is indultak.

Az úttörők honismereti munkáját a Szekszárdon kialakított módszertani központ,
az Országos Úttörő Történeti Bizottság, a hagyományörző úttörők vajai múzeuma és
az ilyen tevékenységet végző őrök akciói, találkozói is segítik.

Mindazonáltal az iskolai szakkörök számának gyarapításáról, munkájuk tartalmi
fejlesztéséről nem mondhatunk le, mert a szakköri keretek között folyó munka a leg-
hatékonyabb, a legmaradandóbb közösségeket hozza létre. Ennek viszont — az iskolák,
a Magyar Úttörők Szövetsége honismereti szakköri tevékenységének szélesítésén túl —
a szakkörvezető-képzés a kulcsa.

A szakkörvezetők képzésének, továbbképzésének helyzetéről

Az iskolai és egyéb intézményi honismereti szakkörök legkialakultabb alapformái
a honismereti közösségeknek. Fejlődésük, működésük az egyes városokban, megyékben
igen eltérő képet mutat. Részletes vizsgáldást ugyan nem folytattunk, de bizonyos
jelek arra mutatnak, hogy a szakkörök száma és munkásságuk eredménye összefügg
a szakkörvezetők képzésével és megbecsülésével.

A kulturális miniszter 5.1976. (X. 26.) KM számú rendelete szabályozta a műked-
velő körök, csoportok, együttesek, szakkörök, szakirányú klubok — közös nevükön
művelődési közösségek — vezetőinek képzését és továbbképzését. E közösségek veze-
téséhez az alap-, közép-, illetve felsőfokú működési engedélyt a meghatározott művé-
szeti közép-, illetve főiskolákon, egyetemeken (zeneművészeti, színművészeti stb.) vagy
a Népművelési Intézet által szervezett tanfolyamokon lehet megszerezni. Az egyedüli
kivétel a szakkör és a szakirányú klub. Ennek vezetéséhez nem kell működési enge-
dély, csupán a „szakkör vagy klub témáját illető” egyetemi, főiskolai, középiskolai vég-
zettség. A honismereti szakkör vezetéséhez tehát sem tanfolyam, sem vizsga nem kell.

Ezt a rendelkezést nem tarthatjuk helyesnek, s a végrehajtási utasításban már
nemileg a minisztérium is helyesbített, amikor kívánatosnak mondta, hogy a szak-
körök és a szakirányú klubok vezetői a Népművelési Intézet által szervezett vagy irá-
nyított képzésben, továbbképzésben vegyenek részt.

Az Országos Közművelődési Tanács is úgy foglalt állást, hogy a művelődési kö-
zösségek vezetőinek szakmai, művelődéspolitikai, neveléstani ismereteket kell kapniuk.
Tehát nem elég, ha az egyetemen vagy főiskolán a hallgató történelem-szakos ismer-
eteket szerez, mint ahogyan a kertészeti, agrártudományi vagy műszaki egyetemen
kapott szakmai ismeret sem elég művelődési közösségek jó vezetéséhez.

A végrehajtási utasítás „kívánatos” kifejezésének az lett a következménye, hogy
a legtöbb megye — minthogy nem kötelező — már csak takarékosági okokból is tö-
rölte a honismereti képzést és továbbképzést, a szakkörvezetők sem érdekeltek elvég-
zésében, mivel utána nem léphetnek magasabb szintű kategóriába.

Javít a helyzeten, hogy több megye (Baranya, Győr-Sopron) továbbra is szervez
a Népművelési Intézet által javasolt tematikával tanfolyamokat, honismereti napokat,
hogy a tanár- és tanítóképző főiskolákon kilenc helyen indult honismereti szakkollé-
gium a Népművelési Intézet anyagi és tantervi támogatásával. Hallgatóik az adott
tematika szerint haladnak, vizsgáznak, s erről a Népművelési Intézet bizonyítványt ad.

Az intézet oktatási osztályán elkészült a honismereti alapanyag mindhárom fokozatának tanterve. Mivel azonban sem a honismereti tanfolyam, sem a vizsga nem kötelező, ez csupán ajánlás, illetve tájékoztató lesz, amiből a megyék válogathatnak.

A szakkörök számának, munkájuk színvonalának növekedése érdekében el kellene érni, hogy a szakmai ismereteket nyújtó egyetemeken, főiskolákon a honismereti közösségek vezetéséhez, szervezéséhez szükséges készséget nyújtó szakkollégiumokat indítsanak, az alap- és középfokú képzést, illetve vizsgát tegyék kötelezővé, amelyről a Népművelési Intézet adjon bizonyítványt és működési engedélyt, továbbá a magasabb kategória megszerzéséhez kapjanak lehetőségek azok a gyakorlati munkában már hosszabb ideje kiemelkedően tevékenykedő művelődési közösségi vezetők, akiknek nincs meg a rendelkezésbe előírt tanítóképzés, illetve egyetemi vagy főiskolai végzettségük.

A fővárosban végzett honismereti-helytörténeti munkáról

Gyakran érte vád a Honismereti mozgalmat, hogy a fővárossal kevésbé törődik. Ez sosem volt így igaz, de kétségtelen, hogy nehezebb a munkát Budapesten meggyökereztetni, végezni, mint vidéken. A honismereti munka fővárosi fejlődésének most azért adunk nagyobb teret és súlyt beszámolóinkban, mert a budapesti munka nélkül a Honismereti mozgalom valóban mindig vidéki jellegűnek tűnik, de azért is, mert az újabb fővárosi tapasztalatok a kisebb-nagyobb városokban is felhasználhatók.

A fővárosban a kerületek múltjának kutatásából nőtt ki a helytörténeti mozgalom, és jelentősen hozzájárult Budapest történetének feldolgozásához, megismertetéséhez, a szocialista hazafiság, a lokálpatriotizmus érzésének elmélyítéséhez.

A Hazafias Népfront Honismereti—Helytörténeti Munkabizottsága elsősorban informatív és kezdeményező tevékenységet fejtett ki, s a kerületi öntevékenység támogatására törekedett. Mindezt javaslatok adásával, pályázatok kiírásával, a gyűjtő—feldolgozó-bemutató tevékenység egyeztetésével segítette. Folyamatos volt mind budapesti, mind kerületi szinten a területi munka, az eredmények, módszerek ismertetése, propagálása. Jelentős segítséget adott a munkához, hogy a népfront-elnökségek általában, a kerületi tanácsok pedig esetenként értékelték a mozgalom eredményeit, meghatározták időszeri feladatát.

Az elmúlt évek méltó eredménye, hogy a tárgyi gyűjtő tevékenység tovább gazdagította a múzeumi rangú gyűjteményeket, és a kerületi bizottságok gyűjteményeit is. Ezek értékben és számszerűségben is jelentős dokumentumanyagot őriznek.

Ma már a kerületek többségének jól szerkesztett, az ismeretterjesztésben eredményesen hasznosítható monográfiája van, s az újabb kutatási eredmények alapján ezek kiegészítése, átdolgozása folyamatos. Az utóbbi években fokozottabban irányítják a figyelmet a honismereti jellegű feladatokra.

A fővárosban dolgozó aktívahálózat eddig csak a helytörténetet tekintette rangos feladatának, ezért a szemléletükben, de a lehetséges munkaterületek feltárásában is jelentős változásokra volt és lesz még szükség.

Az 1976-ban megtartott II. Budapesti Helytörténeti Konferencia állásfoglalása nagy segítséget adott a fejlődéshez és erősítette az országos irányelvek érvényesítését. Az elmúlt évek munkájának főbb jellemzőit az alábbiakban lehet összegezni:

Gondoskodnak arról, hogy a hagyományos munka, a szakkörök és a gyűjtemények gyarapítása tovább folyjék. Különösen a jelentős gyűjteményi anyagok, dokumentumok, tárgyak tudományos igényű feldolgozásának, rendszerezésének, bemutatásának üteme gyorsult meg, mert megóvása a jelenlegi körülmények között nem biztosított. Törekednek a nagyarányú szanálások előtti állapotot, a bontásnál előkerült tárgyi emlékeket fényképen, dián megörökíteni. Ma már minden kerület archívumában fotók, rliák ezrei őrzik a közelmúlt emlékeit, s ezek tárolása és felhasználása megfelel az igényeknek.

A kerületi munkabizottságok a tanácsokkal és társadalmi szervezetekkel — KISZ, Utőröszövetség — műemlékvédelmi feladatokat látnak el. Szép eredményeik vannak az emléktáblák nyilvántartása és karbantartásuk, patronálásuk megszervezésében, az utcák neveinek, névadói életútjának feldolgozásában. Számba vették a műemlékeket (épületek, szobrok, emlékhelyek), javaslatokat tettek felújításukra, megóvásukra.

Nagy lehetőségeket kínáltak a történelmi évfordulók, a nemzeti ünnepek alkalmi. A 60-as évfordulók — KMP, Tanácsköztársaság, NOSZF — előkészítése, dokumentumaiknak gyűjtésére meghirdetett kerületi pályázatok nagy tömegű anyagot hoz-

tak felszínre. Az anyagokból összeállított vándorkiállítások fontos ismeretterjesztő feladatokat láttak el, különösen iskolákban, szakmunkásképző intézetekben és körzeti népfrentbizottságokban. A „Nagy-Budapest” megalakulása 30. évfordulójára készülve, a kerületi gyűjtőmunka eredményeként jelentősen növelni az aktivisták számát minden korosztályban. A főváros sajátos helyzetéből adódik, hogy az utóbbi években az üzemi-, a munkatörténet, a munkáselelmód kutatása nagyobb szerepet kap a budapesti és a kerületi bizottságok munkájában. Felmérték a működő üzemtörténeli szakköröket, s a munka hatékonyságának fokozására kerületi üzemtörténeli konferenciákon gyakorlati segítséget adtak a meglévő és az újonnan alakuló szakkörök munkájához.

E munka segítésére több alkalommal hirdettek pályázatot, és módszertani füzetet jelentettek meg.

Az iskolai honismereti munka segítésére a történelemtanároknak több alkalommal továbbképző tanfolyamot szerveztek, a kerületi munkabizottságok pedig előadások, dia- és filmvetítések, kerületi séták megszervezésével vettek részt a fiatalok érdeklődésének felkeltésében. Jó kezdeményezésnek bizonyult a szanálendő területek kutatására versenyszerűen meghirdetett akciók indítása, melyekben ezer iskolás vett részt. Hasonló eredményeket hoztak a játékos formában és rendszeresen visszatérő helytörténeli vetélkedők, megadott témák feldolgozására indított kezdeményezések. Az új tantervi lehetőségek jobb felhasználása érdekében a történelemtanárok és a honismereti bizottságok közös megbeszéléseken alakítják ki éves feladataikat, akcióikat.

Az utóbbi 5 évben igyekeztek a figyelmet a modern magyvárosi élet, a szocialista várospolitikai és gazdasági fejlődés kérdéseire, a munkásmozgalom várost formáló erejére, a haladó politikai mozgalmak történetének kutatására, hagyományainak megörökítésére és terjesztésére irányítani. Nagyarányú gyűjtés folyik az ellenállási és a partizánmozgalom dokumentumainak teljessé tételére. Magnófelvételeket, fényképeket készítenek a munkásmozgalom még élő személyiségeiről, másoknak pedig hozzáférhetőit keresték fel visszaemlékezéseik rögzítésére, tárgyi emlékeik fényképezése vagy megszerzése céljából. A kutatások során előkerült országos jelentőségű anyagokra felhívják a múzeumok figyelmét.

A Tájak-Körök-Múzeumok országos akcióit a kerületi bizottságok jelentős része támogatja. Közös szervezik a klubok, kisebb közösségek országjárását. E mozgalomban való részvétel segít abban, hogy a fővárosi helytörténeli tevékenység honismereti szelésedjék.

A fővárosban a lakóhelyi munkát mintegy 280 körzeti népfrentbizottság szervezi, segíti. A körzeti bizottságoknak kiadott módszertani kézikönyv tartalmazza a honismereti—helytörténeli mozgalom aktuális feladatait, s ajánlásokat tesz a lakókörzeti gyűjtés lehetőségeire. A kerületi bizottságok egyre inkább támaszkodnak e lehetőségekre. Ennek eredménye máris jelenkezik, egyrészt az aktivahálózat bővítésében, másrészt a körzetekben tartott ismeretterjesztő előadások, vetítések, visszaemlékezések megartásának számszerű növekedésében.

Megrendezték több ízben is a honismereti—helytörténeli börzét budapesti és országos szinten. Összegyűjtötték Berda József újpesti munkásköltő emlékanyagát, s abból emlékszbát rendeztek be. A magyarországi téglagyártás emlékeiből téglaiipari állandó kiállítást nyitottak. A „30 éves az alkotmány” vetélkedő sorozatot megszervezték és lebonyolították. Budapesti munkásgenerációk címmel pályázatot írtak ki. Ismert meg a kerületet címmel pályázatok és vetélkedők voltak. A Budapesti Nemzeti Bizottságok tagjainak névsorát és emlékeit összegyűjtötték.

A XIX. század második felét, s a századforduló életmódját bemutató tudományos igényű készülő könyv illusztrálásához képanyagot gyűjtöttek stb.

A felsoroltak azt igazolják, hogy a fővárosi honismereti tevékenység föllendülőben van, melyet az előkészítés szakaszában lévő I. Budapesti Üzemtörténeli konferencia és I. Budapesti Iskolai Honismereti konferencia megrendezése tovább fog erősíteni.

A Honismeret folyóiratról

Az 1972-ben megindult Honismeret (1974-ig Honismereti Híradó) az elmúlt hét esztendőben egyaránt megbecsülést vívott ki a mozgalomban és a mozgalmon kívülről. 1975 óta évenként hatszor 8000 példányban jelenik meg. Tartalmában egyre rendszerettebben, következetesebben tükrözi a Honismereti mozgalom sokoldalúságát. Alap-

vetően módszertani folyóirat lévén, közleményeinek mintegy harmadát a mozgalom elméleti, módszertani kérdéseivel, valamint a honismereti eseményekkel, rendezvényekkel foglalkozó cikkek adják. Ezenkívül jelentős teret kaptak a művelődéstörténeti jellegű írások, a honismereti szakkörök és baráti körök munkáját bemutató cikkek, továbbá a hely- és üzemtörténet, a néprajz és népzene, a műemlék- és természetvédelem tárgykörével foglalkozó beszámolók, kutatási eredmények. Jelentőségének megfelelő arányban foglalkozott a lap a magyarországi nemzetiségek körében folyó honismereti tevékenységgel, valamint a határainkon kívüli magyarság kulturális és helytörténeti eseményeivel.

A Honismeret Könyvespolc rovatában a mozgalmat érdeklő témájú kiadványokat ismertetjük. A mellékletként rendszeresen megjelenő Honismereti Bibliográfia az egyetlen olyan összesítés, amelyből az országos vagy helyi kiadóknál megjelent honismereti jellegű publikációkról tájékozódni lehet. Nem kisebb jelentőségű a minden évben napvilágot látó Honismereti Évfordulónaptár, amely az egész magyar nyelvterületen viszonylag teljes információul szolgál a megemlékezésre méltó évfordulós eseményekről.

Ez évtől a Magyar Történelmi Társulat üzemtörténeti tagozata is a Honismeret mellékleteként adja közre sok üzemre, széles körre kiterjedő tevékenységének híreit, szakmai útmutatóit, könyvajánlásait stb.

A Honismeret szerzőgárdája tükrözi a mozgalom sokrétűségét, a területi munkát ismertető cikkek megosztása azonban korántsem egyenletes.

Folyóiratunk a jövőben még jobban törekedni kíván tudósítói és szerzői gárdájának bővítésére. Jobb kapcsolatot kíván kiépíteni a Budapest c. folyóirattal és a vidéki honismereti híradók munkatársaival. Még teljesebben kívánja bemutatni, népszerűsíteni az ország különböző tájain, megyéiben, a fővárosban a mozgalom különféle ágazataiban és a rokon területeken (művészeti mozgalom, tudományos diákkörök stb.) folyó kezdeményezéseket, eseményeket, akciókat. Különös figyelmet fordít a honismereti munkának mai életünkben való kapcsolatára (Változó hazánk c. rovat stb.). Albizottságunk szorgalmazza, hogy a folyóirat lehetőleg minden szakkörhöz, irányító intézményhez, érdemes egyéni kutatóhoz és a nagyobb könyvtárakba eljusson.

•

A Honismereti Albizottság írásos beszámolóját a nyitó előadás, a felszólalások és bírálatok teszik majd teljesebbé, pontosabbá. Ezek alapján világosabban fogjuk látni mozgalmunk helyzetét, állapotát és lehetőségeit.

Javasoljuk, hogy a legfontosabb megállapításokat és feladatokat a III. Országos Honismereti konferencia fogadja el és ajánlasként bocsássa a Honismereti mozgalom rendelkezésére.

Budapest, 1980. július 1.

*A Hazafias Népfront
Országos Elnökségének
Honismereti Albizottsága*

Bethlen Gábor ezüst pénze (Hornyák László rajza)